ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԻՆՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 19 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1858 — ԹԻՒ 580

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 19 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

Թէպէտև Եւրոպիոյ տէրութեանց մէջ գըռգռութեան և տարաձայնութեան պատճառ տուող պզտիկ դէպքեր պակաս չեն, թէպէտև Շերպուրկի աչագին ամբութիւնները ու ինքը Անգղիոյ պարլամէնթին անդամոց ոմանց հրապարակաւ և բացայայտ կերպիւ յայտնելու իրենց կասկածը և երկիւղը 'ի մասին գաղղիական յարձակման մը Բրիտանեան կղզեաց վրայ 'ի դիպել անակնկալ պարագայից, և թէպէտ կըսեմք, այս պատճառաւ Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութիւնը մեծ գործունէութեամբ եռառաւել կամրացընէ Մանշի պարանցը եղած անգղիական կղզիները և անոնց բերդերուն վրայի թնդանօթից թիւը կաւելցընէ, և այլն և այլն, բայց և այնպէս առայժմ Եւրոպիոյ ընդհանուր խաղաղութիւնը ապահով վիճակի մէջ կըգտնուի և մօտաւոր պատերազմի երկիւղ մը չկայ։ Մանաւանդ որ առհասարակ ամեն տէրութիւնները՝ զանազան պատճառաց համար, պատերազմ ընելու ժամանակ չունին այժմ, և մանաւանդ իւրաքանչիւր կառավարութիւն զբաղեալ է իւր երկրին ներքին բարեկարգութեանը և իւր ժողովրդոց նիւթական ու բարոյական յառաջադիմութեանը վրայօք։

Անգղիոյ և Գաղղիոյ լրագրութիւնները տակաւին զբաղեալ են բացատրութիւններ տալու և զանազան մեկնութիւններ ընելու Չինաստանի և յիշեալ երկու տէրութեանց մէջ հաստատեալ հաշտութեանը վրայօք։

Այս հաշտութեան դաշնադրութիւնը՝ որ արդէն ստորագրեալ է Չինաց կայսեր ձեռօքը, հասաւ 'ի Լոնտոն և 'ի Փարիզ. ըսել է որ կատարեալ և խիստ յաջող վախճան մը ընկալաւ Չինաստանի պատերազմը։ Ի վերայ այսր ամենայնի, Չինացւոց բնաւորութեանը տեղեակ եղող քաղաքական անձինք մեծապէս կըտարակուսին այս հաշտութեան պայմանաց գործադրութեանը վրայօք, և կըհաստատեն թէ Չինաց կառավարութիւնը զանազան պատճառանօք պիտի աշխատի իւր խոստմունքը չկատարելու, և Անգղիան ու Գաղղիան դարձեալ պիտի պարտաւորին զէնքը ձեռք առնուլ՝ յիշեալ դաշնադրութեան գործադրութիւնը պահանջելու համար։

Ատլանդեան հեռագրութեան ուրուխը, որ դադարեցուց առայժմ միերքնածովեան հաղորդակցութիւնը 'ի մէջ հին և նոր աշխարհին, այս դժբաղդ դէպքը, կըսեմք, տխուր ազդեցութիւն մը պատճառեց Անգղիոյ հասարակութեան վրայ։ Սակայն շատերը կըյուսան թէ այս խանգարութիւնը թեթև բան մըն է և դիւրութեամբ կրնայ շինուիլ ու նորէն հաստատուիլ յիշեալ ներքնածովեան սքանչելի հաղորդակցութիւնը։

Աւստրիոյ կառավարութեան պաշտօնական օրագիրը՝ նոյն տէրութեան եկամտից և ծախուց հաշիւը կըհրատարակէ վասն 1857 ամին։ Թէպէտև Աւստրիոյ եկամուտը շատ աւելցաւ և ծախքը մեծապէս նուազեցաւ, 'ի վերայ այսր ամենայնի, տակաւին եկամուտը՝ 42 միլիոն ֆիորին պակաս է քան զծախքը։ Սոյդ է որ անցեալ 1856 տարուան հետ բաղդատելով, մեծ բարելաւութիւն մը կըտեսնուի. քանզի նոյն տարուան պակասը՝ 60 միլիոն ֆիորինի կըհասնէր։

Գաղղիոյ Մօնիթէօր օրագիրը կըծանուցանէ թէ այս տարուան օգոստոս ամսոյն մէջ տէրութեան բոլոր եկամտից գումարը՝ 6 միլիոն ֆրանք աւելի եղած է քան զգումար եկամտից օգոստոս ամսոյն ամի անցելոյ։

Ամերիկոյ Միացեալ Նահանգաց քաղաքացի միստր Մորս, որ իւր անուամբ կոչուած հեռագրական գործիքին հնարողն է, մօտերս 400 հազար ֆրանք վարձատրութիւն մը ընկալաւ Եւրոպիոյ տէրութիւններէն։ Այս տէրութիւնները միջերնին բաժին ընելով՝ յիշեալ գումարը մատուցին անոր, փոխանակ իւր հնարաւոր գիւտին, որով մեծ ու խիստ օգտակար ծառայութիւն մը ըրած է քաղաքակրթեալ բոլոր Եւրոպիոյ, ուր այսօրուան օրս անոր գտած գործիքն է, որ առհասարակ կըգործածուի։

Այս որոշումը Փարիզի խորհրդակցութեան մէջ եղեր է, ինչպէս կըհրատարակէ Մօնիթէօր անուն պաշտօնական լրագիրը. Սակայն չիմացներ նոյն խորհրդակցութեան ժամանակից եղող զանազան տէրութեանց անունները, և ոչ կըծանուցանէ զգամինը, զոր Գաղղիան վճարեր է այս միահամուռ վարձատրութեան համար. որ մեծ պատիւ կընէ թէ տուողաց և թէ առնողին։

—Վսեմափայլ դուքսը Մալաքօֆի, որ այժմ Գաղղիոյ դեսպան է 'ի Լոնտոն, մօտ օրերս շնորհիւ օգոստափառ կայսրուհւոյն, պիտի ամուսնանայ Տոնա Սօֆիա Վալէռա տէ լա Բանիէկա անուն ազնուական օրիորդին հետ, որ Սպանիոյ ծաղկահասակ, գեղեցիկ և հայրենական մեծ ժառանգութիւն ունեցող օրիորդներէն մէկն է։ Տէ լա Բանիէկա օրիորդը մօտ ազգական է Մօնթէժիօ կոմսուհւոյն որ ինչպէս յայտնի է, Գաղղիացւոց կայսրուհւոյն մայրն է։ Մալաքօֆի վսեմափայլ դուքսը ծնեալ է 1796ին, ըսել է որ 62 տարեկան է այժմ։

—Պետրպուրկի մէջ, գործակցութեամբ կայսերական կառավարութեան, նաւարկութեան նոր ընկերութիւն մը եւս հաստատուեր է, որ խիստ օգտակար պիտի ըլլայ Ռուսաց վաճառականութեանը։ Այս բաժնորդական ընկերութեան անունը պիտի ըլլայ Քօնքայի Մօսօ-Վոլկա, որ պիտի հաստատէ շոգենաւուց կանոնաւոր երթևեկութիւն մի Պալդիկ ծովուն գլխաւոր նաւահանգստաց և ուրիշ եւրոպական նաւահանգստաց մէջ, որոց թիւը դասելու է միջերկրական ծովուն նաւահանգիստներն ալ։ Ընկերութեան դրամագլուխը՝ առայժմ 1 միլիոն 250 հազար ռուպլի է. բայց այս դրամագլուխը՝ 'ի պահանջել հարկին, պիտի կրկնապատկուի։ Իւրաքանչիւր բաժնորդութեան գինը՝ 250 ռուպլի է. Կառավարութիւնը՝ ցանկալով նպաստամատոյց ըլլալ այս ընկերութեանը, 50 քոբէք պիտի տայ իւրաքանչիւր մղոնի համար մինչև 'ի Միջերկրական ծովն. բայց այս տարեկան օգնութիւնը՝ 50 հազար ռուպլիէն աւելի պիտի չըլլայ ընդ ամենը։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գաղղիական քաղաքակրթութիւնը և Գաղղիոյ աշակերտները Արևելքի մէջ։

(Շարունակութիւն և վերջ։ (1)

Կոստանդնուպոլսոյ մէջ, հասարակաց դպրոցները թէ՛ սկզբնական ուսմանց համար և թէ բարձրագոյն գիտութեանց համար, ամէնքն ալ բարեկարգեցան կամ նոր դպրոցներ հիմնադրեցան։ Դաստիարակութեան վերաբերեալ մեր ամենէն աղէկ գիրքերը թարգմանուելով. կամ գաղղիերէն բնագրով նոյն դպրոցաց մէջ դաս կըտրուին. և արհեստական գաղղիացի բառերը օսմանեան լեզուին մէջ մտան, ուր բառ մեծի մասին կըպակսէին. Հասարակաց դաստիարակութեան պաշտօնատուն մը հիմնադրեցաւ յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ. ուր այս օրուան օրս նախակրթական շատ վարժարաններ և դպրոցներ կըգտնուին, երեք տպագրատուն, մէկ զինուորական դպրոց, մէկ մաթեմաթիկական ուսմանց դպրոց, և վերջապէս նաւարկութեան և բժշկականութեան մէյմէկ դպրոց, և գրեթէ քառասուն գրքատուն։ Այս հաստատութեանց շատերը կըկառավարուին Գաղղիա կրթուած անձինքներէ կամ մեր լեզուին տեղեակ եղողներէ, որոնք դուն կըգործեն մեր կարգադրութեան ոգւոյն և մեր ուսմանց կերպերուն հետևելով՝ բարեյաջող արդիւնքներ առնալ։ Եթէ այս նպատակը կատարելապէս ձեռք բերուած չէ, գոնէ կըտեսնուի թէ գովելի դիտաւորութեան մը կըհետևին։ Եւ այս դիտաւորութիւնը աւելի ապահովութեամբ 'ի գործ պիտի դրուի, երբոր տակաւ առ տակաւ հին Արևելքին նախապաշարումները պիտի հանդարտին, եթէ բոլորովին չփճանան։ Աստի մեծապէս կըցանկամք և կըբարեմաղթեմք ջերմեռանդութեամբ որ Աբպէ Պուրկատ(1) Գաղղիացի քահանային նշանաւոր աշխատասիրութիւնները, որոց մէկն վերնագիրն է Գուրանի Բանալին և միւսինը՝ Անց Գուրանէն առ Աւետարան, թարգմանուին ամեն ժողովրդոց լեզուաւ որոնք մահմետական կրօնքին կըհետևին, և մանաւանդ Թուրքաց և Պարսից լեզուօք։

Բայց, եթէ Արևելքի մէջ կըգտնուի ժողովուրդ մի որ արժանի ըլլայ բոլոր Եւրոպիոյ համակրութեանը և Գաղղիոյ մանաւանդ բարեկամութեանը, անշուշտ այս ժողովուրդը Պարսից ազգն է կամ Իրանի դերագոյն տէրութիւնը։

Այս փաղեմի երկիրը, որ հետզհետէ Կիւրոսի, Աղէքսանդրի, Արդաշիրի, Խալիֆայից, Մօղոլաց և Սաֆիներուն իշխանութեանը ներքև ինկաւ, ընդդէմ զանազան և բազմաթիւ ուրիշ փոփոխութեանց, Ասիոյ մէջ ընտրելագոյն երկիրն է քաղաքավարութեան, մարդասիրութե, բանաստեղծութեան, արհեստից, ճարտարութեան և հիւրասիրութեան։ Այս հեռաւոր երկիրը քիչ ծանուցեալ էր Եւրոպացիներէն՝ Շարտէն ասպետին ճանապարհորդութենէն յառաջ 1640ին ժամանակները, 'ի բարեբաստիկ թագաւորութեան Աբբաս Երկրորդին։ Այս թագաւորը, որուն քաղցրաբարոյութիւնը կըգովէ նաև ուրիշ գաղղիացի ճանապարհորդ մը մարդասիրութեամբ իւր արքունիքը ընկալաւ զՇարտէն, մեծարեց և օգնական եղաւ նմա ամեն կերպիւ։ Եթէ Լուդովիկոս Չորեքտասաներորդին թագաւորութեան փառաց պայծառութիւնը արդէն կըփայլեցնէր գաղղիացի անունը Իրանի մէջ. Նաբոլէոն Առաջնոյն յաղթութիւններն ևս նոյն ներգործութիւնը ունեցան։ Ֆէթհ-Ալի-Շահը Գաձարներուն այժմեան հարստութե երրորդ միապետը, իւր կառավարութեանը գլուխ ունենալով Մէհէմմէտ Հասան Խանը, խնդրեց և ձեռք բերաւ դաշնակցութիւն մի Գաղղիացւոց մեծ կայսեր հետ, յամին 1807։ Այս վերջին տարիէն մինչև 1847, Գաղղիան, Պարսկաստանի

---

(1) Տես լրագրոյ նախընթաց թիւը։

(1) Սէն-Լուի մատրան քահանան է 'ի Տունուզ. ուր գաղղիերէնի համար դպրոց մը հիմնադրեց, և Տունուզի պէյէն պատուոյ նշաններ ընկալաւ։ Այլև պատուոյ Լէգէոնի ասպետ է, և այլն։

Օսմանեան կառավարութիւնը յետագայ ազդարարութիւնը հրատարակեց ։

«Նոր Թղթադրամոց տպուիլը, որոնք սահմանեալ են հիներուն տեղը դրուիլ, որոց կեղծը (խալպը) շինելը դիւրին էր, այս նոր Թղթադրամները, կըսեմք, լմնցած ըլլալով, հիները ժողվելու և անոնց փոխարէն նորերը տալու սկիզբ եղաւ այս օրերս ։

«Այս խիստ պարզ գործը պատճառ տուաւ չարամիտ անձանց սխալմեկնութիւններ տալու, թէ կըսեն թէ կառավարութիւնը արդէն շրջաբերութեան մէջ եղած Թղթադրամոց գումարը կաւելցնէ ։

«Այս ինքնահնար խօսքը բոլորովին անհիմն է ։

«Հասարակութիւնը պէտք է որ ապահով ըլլայ թէ, փոխառութեան դաշանց համեմատ, Նոր Թղթադրամ ամենևին պիտի չաւելնայ, և հիմակուան Նոր Թղթադրամոց շինութիւնը ուրիշ նպատակ չունի բայց միայն հիներուն հետ փոխելու համար է, ինչպէս որ այս բանը կըլլար ամեն երկու տարին անգամ մը»։

—Ժուռնալ տը Գոնսթանթինոբլ լրագիրը հետևեալ կերպիւ կըծանուցանէ մեծանուն Սթրէթֆորտ տը Ռէտգլիֆ դեսպանին Կոստանդնուպոլիս հասնիլը ։

«Լորտ Սթրէթֆորտ տը Ռէտգլիֆ, ընկերութեամբ իւր գերդաստանին, կիրակի օրը (սեպտեմբերի 7—19ին) կէսօրէն երեք ժամ ետև հասաւ, Գարատոք անուն անգղիական պատերազմական շոգենաւով ։

«Քառասուն Թնդանօթ կրող [illegible] անուն շոգեշարժ ֆաւքաթը, որ Մարսիլիայի նաւահանգիստը Նորին Վսեմութեանը կըսպասէր, բերաւ զինքը մինչև 'ի Դարդանէլ, ուսկից Գարատոք շոգենաւուն մէջ անցաւ ։ Յայտնի է որ, քառորդ դարու թէ դաշնադրութեանց, պատերազմական նաւուց Դարդանէլի կիրճէն անցնելը արգիլեալ է ։ Ու թէպէտ Լորտ Սթրէթֆորտը բերող մեծ շոգենաւուն հրաման եղած էր որ յիշեալ կիրճէն անցնի, սակայն Նորին Վսեմութիւնը նախամեծար համարեց շոգենաւը փոխել Դարդանէլը չանցած. և այս պատճառաւ Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութիւնը հոգ տարած էր Գարատոք ազնուական լորտին հրամանացը ներքև դնել ։ Անգղիոյ վսեմափայլ դեսպանը փութացեր էր յուղարկել 'ի Դարդանէլ զՄիստր Մուր ընդունելու համար զՆորին Վսեմութիւնը ։

«Ինչպէս որ ծանուցեր էինք, Լորտ Սթրէթֆորտ տը Ռէտգլիֆ Պէյօղլու Անգղիոյ դեսպանատունը օթևանեցաւ ։ Իրէկ բոլոր Անգղիացիները գումարուեցան միստր Գէմպլըրպէյնի տունը, որ Անգղիոյ ընդհանուր հիւպատոսն է, և անկէ դեսպանատունը գացին Նորին Վսեմութեան ողջամբ գալուստը շնորհաւորելու ։ Անգղիոյ դեսպան սըր Հէնրի Լըյթըն—Պուլվէր ներկայացուց Նորին Վսեմութեան զանգղիացի այցելուները, և միստր Վէք, որ Անգղիոյ վաճառականաց ծերագոյնն է, համառօտ ատենախօսութեամբ մը յայտնեց տը Ռէտգլիֆ դեսպանին թէ Կոստանդնուպոլիս բնակող ամեն անգղիացի հպատակներ ընդհանրապէս Անգղիոյ պաշտպանութեան ներքև գտնուող ամեն անձինք մեծ ուրախութի զգացին դարձեալ տեսնելով զինքը իրենց մէջ ։ Ազնուական լորտը խիստ վայելուչ պատասխանաւ մը յայտնեց, թէ ինքն ևս երջանիկ կըհամարի զանձն որ վերստին կըգտնէ զանոնք. զորս երկար ժամանակէ 'ի վեր ճանչցեր է խիստ օգտակար յարաբերութիւններով և որոց համար նոյն համակրութիւնները ունի զորս յայտնած են միշտ 'ի մասին իւր անձին ։ Իսկ իրենց օգուտները պաշտպանելու կերպին վրայօք, որուն համար շնորհակալ կըլլային, պատասխանեց թէ տարակոյս չունի թէ իւր յաջորդէն միևնոյն պաշտպանութիւնը և օգնութիւնը պիտի գտնեն, զոր ինքը բարեբաղդութիւն ունեցեր էր մատուցանելու իրենց ։ Թէպէտև քիչ ժամանակ պիտի մնայ 'ի Կոստանդնուպոլիս, յարգոյ ազնուական լորտը, սակայն օգուտ պիտի քաղէ այն կարճատև ժամանակէն, ուրախ սրտիւ ընդունելով իւր ազգայինները՝ որոց այցելութիւնը հաճելի եղած է և հաճելի պիտի ըլլայ միշտ իրեն ։

Անցեալ 10ին չորեքշաբթի օրը, վսեմափայլ Լորտ Սթրէթֆորտ տը Ռէտգլիֆ, ընկերութեամբ իւր պաշտօնին յանկացեալ գործակալներովը, այցելութեան գնաց Բարձրագոյն Դուռը, ուր մեծ պատուով և յարգանօք ընդունուեցաւ ։

Նորին Վսեմութիւնը դեսպանատան շքեղ նաւակովը Թօփխանէէն Սըլքէօշքին անցաւ, ուր կայսերական փառաւոր կառք մը կըսպասէր որ տարաւ զինքը 'ի Բարձրագոյն Դուռը ։

Կերևի թէ, կըսէ Ժուռնալ տը Գոնսթանթինոբլ, Լորտ Ռէտգլիֆ բացատրեց բարձրապատիւ Մեծ Եպարքոսին զգացմունքները որ հարկադրեցին զինքը իւր դեսպանական պաշտօնէն հրաժարելու, նմանապէս իմացուց զնպատակը այժմեան իւր այցելութեանը ։ Նորին Վսեմութիւնը վերջացուց իւր խօսքը խնդրելով որ հարցնի օգոստափառ Սուլթանին թէ ո՛ր օրը հրաման կընէ որ պատիւ ունենայ ներկայանալու Նորին Վեհափառութեանը՝ մատուցանելու համար անոր ինքնագիր նամակը օգոստափառ Թագուհւոյն ։

Հետևեալ նամակը Կոստանդնուպոլսէն յուղարկեցաւ մեզ 'ի հրատարակութիւն ։

Մեծարգոյ խմբագիր,

Համբաւոյն աշխարհատարած ձայնը, որ անխտրաբար բարի և չար գործերը կըհռչակէ ձեր լսելեաց ալ հնչելով՝ ազդեր է անկատար գործ մը որ այս օրերս մամուլէն իւր անունը ընդունեց ։ Այս գործն է Լուսաւորչեանը — Լուսաւորիչը վերնագրով տետրակը, զոր ձեր պատուական լրագրոյն մէջ յիշատակելու բարեհաճեր էիք. և որոյ բարի նպատակը նոյն իսկ տետրակէն յայտնի է ։ Սակայն ամենքս ալ արդարամիտ ընթերցողաց այն գրուածքը ծուռ մեկնելով՝ իրենց դէմ անիրաւ հարուածներ տեսեր են և նոր գրգիռ մը յառելութիւն ։ Մանաւանդ ալ (և ասոնք ազգին կարծեցեալ լուսաւորեալներն են) տետրակին Գ մասին վրայ՝ ուր լուսաւորութիւնը կըբացատրեմ և իսկ բարոյականութեան աղբիւր կրօնքը կընշանակեմ՝ այն մասին վրայ, կըսեմ, առարկութիւններ կըյարուցանեն ։ Թէպէտ անոնց համար ամենէն վայելուչ կերպն էր իրենց առարկութիւնները հրատարակել և ազգին ողջամիտ մասին դատողութեանը յանձնել ։ Սակայն՝ նոքա չփամեցան յասպարէզ ներկայանալ և իրենց քաջութիւնը փորձել ։ Զարհուրեցան յորժամ գուժեցին յանկարծ այն խօսքերը, որք իրենց նախրական սկզբանց տաճարը 'ի հիմանց կըքանդեն, և այն լուսաւոր եղջիւրները, ընդ որս կըփառաւորէին՝ կարմատահանեն և՝ ունայնամտութեան ու մոլորութեան պսակը կընծայեն անոնց ։ Այլև այն փաղփուն համարումը՝ զոր ստացած են իրենց տգէտ համախոհներուն առջև՝ պահելու յոյժ նախանձաւորք ըլլալով՝ իրենց բոլոր ճիգը կըթափեն մեր բանից ճշմարտութիւնը խաւարելու, և հասարակաց դատապարտութէ վճռովը անոնք կերելու ։ Մեզի համար ալ՝ թերևս ամենէն պատուաւոր կերպը լռել և արհամարհել էր իմաստակաց առարկութիւնները, նա մանաւանդ որ անոնց արձագանգը տուներէն և շոգենաւերէն դուրս տարածուելու չէին համարձակեր ։ Այլ մեք՝ սրբազան պարտաւորութիւն մը ունինք կատարելու, որ է ազգին ողջամիտ մասը պահպանել Լուսաւորչեան Թունաւոր սլաքներէն, որ է ճշմարտութիւնը հաշտել, որպէսզի անոր դիմակովը ներկայացած սուտ մարգարէները՝ նոր օրեր չի յափշտակեն պարզամիտներուն հօտին մէջ ։ Ու ուրախութեամբ կիմացնեմ որ հասարակութէ քուէները թնելու ըլլանք՝ ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ մեր նպատակին հասած ենք ։

Այժմ ներեցէք որ քանի մը բացատրութիւններ աւելցնեմ տետրակին այն մասերուն վրայ՝ որք Լուսաւորչեան գաղտնի յարձակմանց նշանակէտը եղած են. բացատրեմ անոր ծնունդը և կատարելութիւնը, որպէսզի ծուռ մեկնութիւնները փարատին, և այն ճշմարտութիւնները, որոց տկար այլ հաւատարիմ արձագանգը եղայ, ամենայն պայծառութեամբ փայլին ։

հետ միայն հիւպատոսական յարաբերութիւններ ունեցաւ ։ Բայց Մէհէմմէտ Շահը, նախընթաց Շահին յաջորդելով, և համաձայնութեամբ գիտնականաց կամ Միրզաներուն, նմանապէս հաճութեամբ իւր նախարարացը, յուղարկեց 'ի Գաղղիա դեսպանի պաշտօնիւ զՄիրզա Մէհէմմէտ—Ալի—Խանը ։ Թէպէտ այս երևելի անձը հին Արևելքին գաղափարները կըներկայացնէր և անոր սովորութիւնները ունէր, սակայն նոյնինքն, և իւր դեսպանատան պաշտօնատարներէն շատերը կըխօսէին և կըգրէին գաղղիերէնը. զոր իւր որդւոյն Յուսուֆ Վահապ խանին ալ սովրեցնել տուաւ Գաղղիա եղած ժամանակը ։ Իւր հետը բերած էր շատ նորահաս խաներ և ազաներ, զորս Փարիզ ձգեց. ուր գաղղիական դաստիարակութիւնը ընկալան ։ Չկրնար մէկը երևակայել սքանչելի դիւրութիւնը այս ծաղկահասակ Պարսից 'ի մասին ուսման մեր լեզուին. զոր կըխօսէին առանց շեշտի ։ Իրենց յիշողութեան ապահովութիւնը, և իրենց փառքին ու ճարտար իմացականութիւնը ամեն կերպ ուսմանց կըյարմարի, այնինչ իրենց բնաւորութեան բարութեամբը ամենուն ջերմեռանդ համակրութիւնը և սէրը շուտով ձեռք կըբերէին ։

Իրենց հայրենիքը դառնալով, այս երիտասարդ զօրավարները որոնք ծաղկահասակ Նասրէտտին կայսերական իշխանին մանկութեան ընկերակիցներն եղած էին, փութացան շրջապատելու զԹագաւորական գահը ուր ելած էր յիշեալ Թոռը Աբբաս Միրզային ։ Անոնք Նորին Վեհափառութեան լուսաւորեալ ծառաներն են՝ ինչպէս պիտի ըլլան նաև անոր հաստատուն նեցուկները ։

Երբ այս ծաղկահասակ վեհապետը, որ նոր ու մեծագոյն ցեղի պայծառափայլ ընձիւղն է, քաղաքական միութեամբ զօրացեալ հզօր միապետութե մը բացարձակ տէրն է, յաջողաձեռն ու քաջամարտիկ ժողովրդեան մը գերագոյն իշխանը, և վեհապետ կեդրոնական երկրի մը Ասիոյ մէջ որ ծով մը հիւսիսային կողմը ու ծով մը հարաւային կողմը ունի, այս ծաղկահասակ Թագաւորը, կըսեմ, կամեցաւ մինչև հեռաւոր տեղւանք ընդարձակել իւր վեհակայ առաւօտը և մասնակից ընել իւր ժողովուրդները նոր ժամանակաց լուսաւորական յառաջադիմութեցը տալով անոնց արևմտեան ժողովրդոց ճարտարութիւնները, ու նոյն ժողովրդոց բարեկամութիւնը ձեռք բերելով իւր ազգին համար ։ Այս վեհանձնական դիտաւորութիւնը՝ Նորին Վեհափառութեան ուշադրութիւնը դարձուց Գաղղիոյ երկրին վրայ. ուր յուղարկեց, դեսպանի պաշտօնիւ, Նաբոլէոն Երրորդին քով, զՖէրուխ խան, իւր մերձիմ խորհրդակիցը, որ Ասիոյ ամենէն երևելի անձանց մէկն է ։ Ու որպէսզի այս առաքելութիւնը կատարելապէս արժանաւոր ըլլայ իր նպատակին, Նասրէտտին Շահը հարկ համարեցաւ տալու իր սիրելի նախարարին այնպիսի ուղեկից պաշտօնատարներ, որոնք Գաղղիոյ մէջ ընդունած են իրենց դաստիարակութիւնը կամ քաջածանօթ են մեր գրականութեան ։ Այս պատճառաւ է որ Նորին Վսեմութիւնը կըսէր մեզ. «Այս երիտասարդները որ կըշրջապատեն զիս, արժանաւոր կերպիւ կրնեն կայացընեն զՊարսկաստանը Գաղղիոյ մէջ, և զԳաղղիան Պարսկաստանի մէջ»։

Ու յիրաւի գաղղիական շնորհքը անձնաւորեալ է 'ի Մէլգում խան, ինչպէս պարսկական ծանրութիւնը և արժանաւորութիւնը անձնաւորեալ է այս առաքելութեան պայծառափայլ գլխաւոր խորհրդական Նարիման խանին[1] վրայ, որ իւր 22 տարուան հասակին մէջ կըխօսի արդէն Մոնղոլաց լեզուն, Թուրքերէն, պարսկերէն, և Արաբացի չհամարուիր երբոր իւր շրթունքէն գեղեցիկ խօսաւոր խօսք մը կելնէ զոր գաղղիացւոյ մը նրբամտութեամբը խոկայն կըթարգմանէ ։ Նշանակութեան արժանի է նաև Մէհէմմէտ Ալիաղան, որ իբրև քաջ քաղաքագէտ փնձ մը կըդիտէ միշտ ամեն բան, որ հիմնաւոր կերպիւ տեղեակ է գաղղիական բարուց, և մեր բարի սովորութեանցը կըհետևի ։ Թէպէտև գաղ-

[1] Յիշեալ երկու պաշտօնատարներն ալ Հայ են ազգաւ ։

Ազգին նիւթական և բարոյական վիճակը ամենուն յայտնի է . մեք ևս այն սորին հոգիզմէն ուր կըգտնուինք՝ աչքերնիս դարձուցինք անոր վրայ և զարհուրեցանք : Ցնորք երևակայութեան անհունելի գահավէժ մը տեսայ , ուր կըգլխէր մեր ազգը լուսաւորելոց առաջնորդութեամբ , որք հրեղէն դրօշակ մը ամբարձած երգօք յառաջ կընթանային և լուսաւորութեան տաճարը կառեւէին : Տեսանք այն խուռն բազմութեան մէջ "վարդապետք՝ գայլք եղեալք զինքեանց "հօտս գիշատել , աշակերտք՝ հեղգ առ 'ի յու-"սումն և փոյթ առ 'ի վարդապետել , ժողովր-"դականք՝ մեծախօսք, անվստահք, մնասակարք" : (Խորէն . ողբ .) : Ընծաւէրք պատեցին զնա , հոգիս աղաղակեց , և հոգւոյս լարերուն հնչման եղանակները նշանագրեցի այն տետրակին մէջ, զոր այսօր կըպաշտպանեմ : Ահա անոր ծնունդը և կատարելութիւնը :

Բայց հոս առիթ գտնելով՝ կըփութամ լնուլ թերութիւն մը , որոյ վրայ կըցաւիմ : Երբոր երևակայութիւնը կըշփոթի և սարսափօք կըլենայ՝ զինքը շփոթեցնող առարկաներուն տիպը կառնու և ուրիշ բան չինշմարեր : Այնպէս ալ երբ մեր ազգային տեսարանը նկատելով զարհուրեցանք՝ միտքերնիս շփոթեցաւ , աղաղակեցինք , և ահով նկարեցինք զայն : Բայց մեր երևակայութեան շարունակ քանի մը անձանց տիպերը ներկայանալով , որոց ընթացքը դատապարտեցինք , մոռցանք ակնարկելու այն սակաւաթիւ պատուաւոր անունները , զորս կըյարգենք . և այս թերութիւնը ուրախութեամբ կը լեցնենք այսօր .

Ի՞նչ կըքըթմնջէն լուսաւորեալք . Նախ՝ այն տետրակին մէջ ռամկութեան ջատագովութիւն մը կըտեսնեն . Ռամիկները 'ի վեր քան զմեզ դասեր է (կըսեն) հեղինակը . և ըստորում մեք բարձրագոյն հանճարի տէր անձինք ենք՝ (կաւելցընեն) հարկաւ ռամիկք գերագոյն արարածներ են ըստ դասակարգութեան նորա :

Զարհուրելի՛ սուտութիւն, ողորմելի՛ տրամաբանութիւն : Բոլոր տետրակին մէջ՝ չկայ տող մը որ ռամկութեան ջատագովութիւն մը պարունակէ : Այո , չեմ ուրանար որ ռամիկները իրենցմէ բարձր են : Այո , ռամիկք համեմատաբար գերագոյն արարածներ են : Քանզի իրենք "գիտութեանց ներկը միայն ունենալով՝ մնասակար են", (Շաթօպրիան , ոգի քրիստ .) քանզի" կատարեալ տգիտութիւնը մնասակար չարիք մը չէ , այլ գիտութեանց անչար կոյտ մը խիստ աւելի մնասակար է , "(Պղատոն , յաղագս օրին . 3) քանզի" գիտութեանց ներկը սկզբնական էութիւնը արացնել կուտայ" (Պաքոն , յաղագս յառաջ . գիտութեանց . Ե) : Բայց ասկից ամենևին չհետևիր որ ռամկութիւնը ջատագոված ըլլանք , և ընթէ՞ր:

Ո՜հ Աստուած իմ , թող տուր որ համեստութե քօղը վայրկեան մը 'ի բաց առնենք 'ի փառս քո ճշմարտութեան . թող տուր որ աշխարհի առջև ——— գոչենք . թէ մեր նախանձը գրգռելու չափ մտաւորական գանձեր չունինք , և զմեզ խաւարելու չափ շուքերնին չեն կրնար տարածել մեր վրայ : Իրենց բացարձակ կրնանք ներկայանալ առանց ռամկութեան քօղով ծածկուելու : . . . . . . Մե՛ք՝ ճշմարիտ լուսաւորութեան ջատագով ենք , զոր արդէն բացատրեցինք և հաշտեցինք առանց մեր անքաւականութիւնը նկատելու :

Այլ ——— սպառազինեալ կըյարձակին տետրակին երրորդ մասին վրայ , ուր կըբացատրեմ բարոյական լուսաւորութիւնը : Ու գիտելու է որ բոլոր բանձերս իմաստոց բազմաթիւ վկայութիւններով կըհաստատեմ : Իսկ նոքա կապստամբին անոնց և կուրանան այն ճշմարտութիւնները .

"Ցնորք" կաղապարէն ,
"Երկնային ճշմարտութիւնք" կըպատասխանեմ .
"Զարմանալի կոյրութիւն" կըգոչեն .
"Յաւիտենական լոյս" կերկրորդեմ :
(Բռանելեր . բօլիէօքթ)

Ու տեսնենք թէ ի՞նչ է մեր դրութիւնը : Երկու տողի մէջ կրնամ բովանդակել զայն :

Ա . Գիտութեանց նպատակն է խնդրել ճշմարտութիւնը , հետևաբար զԱստուած և զկրօնքը , որ է աղբիւր ճշմարտութեանց և վերջ գիտութեանց :

Բ . Բարոյականութիւնը կրօնքէն կըծնանի , որ անոր մայրն է .

Գ . Միտքը կըլուսաւորուի ճշմարտութիւնները ուսանելով , հետևաբար կրօնասիրութեամբ :

Այս դրութիւնները յաւիտենական ճշմարտութեանց կարգը անցած են , զորս անթիւ փաստերով և վկայութիւններով կրնամ վերահաստատել : Բայց ձեր լրագրոյն սահմանը չներելուն համար՝ բաւական կըհամարիմ հետևեալները որ մեր բոլոր դրութիւնները կըբովանդակեն .

"Մարդոց միտքը քո (Յիսուսի Քրիստոսի) "յաւիտենական օրէնքներէն ——— այն "բարոյական աշխարհին մէջ ուր մեր աչաց նը-"շոյլը ուղղեցիր՝ յանկարծ գտաւ նորանոր և ա-"ռաւելագոյն յառաջութիւններ քան թէ երբ "Հերշելի յանդուգն գիտակը երկնից կամարը "արշաւեց" (Լամարթին , Տաղաւ Յիսուս) :

"Ոմանք 'ի փիլիսոփայից կըկարծէին թէ կրօնքը "բարոյականութեան նեցուկ ըլլալու համար "հնարուած է , և չէին գիտեր որ բոլորովին հա-"կադարձը կըխորհէին : Կրօնքը բարոյականու-"թենէն չծնիր , այլ բարոյականութիւնը անոր "ծնունդն է" : (Շաթօպրիան , ոգի քրիստ . 3) :

Լուսաւորելոց բոլոր առարկութիւնները մի բոտ միջէ վիճելը զուր աշխատութիւն մը կըհամարիմ , յիշելով իմաստունի մը սա խօսքերը .

"Հեղինակ մը որքան ճշգութեամբ գրէ , կըսէ "Լապրիւյէր , դարձեալ անհնար է որ չար կա-"տակաբանից պաղ զրոյցներուն տեղի չտայ . "Ամենէն բարձր բաներու մէջ՝ նոքա խեղկատա-"կութիւն մը կըտեսնեն" :

"Որքան խորհուրդներդ բարի ըլլան՝ կըսէ ու-"րիշ երևելի հեղինակ մը , դարձեալ կըգտնո՛ւ-"դատեն որ տարակուսիս անոնց վրայ" : (Մոնթէսքիէօ . պաշտպան . օրէն . մաս 3) :

Եթէ այս բացատրութիւնները արժան դատեցինք տալ , մեր գործքին ոմանց վրայ ըրած ազդեցութիւնը մեղմացնելու . և կամ ճշմարտութեան ձայնը ——— միւսոնին հնչեցնելու խորհրդով չէ , "Սոքա 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան ոչ հասանին . . . . սոքա հակառակ կան ճշմարտութեան" (Բ Տիմ . Գ . 8) : Այլ մեր դիտաւորութիւնն է մեր գրուածքին վրայ եղած ծուռ մեկնութիւնները փարատել , և ազդել պարզամտաց որ լուսաւորելոց գիշատիչ ատամանց զոհ չըլլան :

Իսկ մեք պիտի ծառայենք . մինչև մեր յետին շունչը , այն սկզբանց զորս յայտնեցինք=և որք մեր յաւիտենական փառքը պիտի ըլլան=յիշելով Լաւքելոյն սա խօսքերը "այլ դու հաստա-"տուն կաց յորս ուսար և հաւատարիմ եղեր . "գիտես ուստի ուսար" : (Բ . Տիմ . Գ . 14) .

Խնդրելով , մեծարգոյ խմբագիր , որ ձեր պատուական լրագրոյն էջերուն մէջ այս նամակիս տեղի տալու բարեհաճիք , ընդունեցէ՛ք խորին ակնածութեանս հաւաստիքը :

Կոստանդնուպօլիս , 5 սեպտեմբերի 1858 .

Յ . Ա . Վ***

Կոստանդնուպօլսէն կըգրեն մեզ թէ վեհափայլ Նորընտիր սրբազնասուրբ Կաթողիկոսը , իւր ազգասիրական վեհանձն զգացմունքէն շարժեալ . ոգւով չափ կըջանայ և վերջին ճգամբք կաշխատի միաբանական սէրը հաստատելու Ազգին երևելի Ամիրայից և արհեստաւորաց ընկերութեան (էսնաֆ) գլխաւորաց մէջ . որոնք . ինչպէս յայտնի է , քանի մը տարիէ 'ի վեր տարաձայն են իրարու հետ 'ի պատճառս տարբեր կարծեաց 'ի մասին ազգային կառավարութեան :

Ամեն բարեմիտ և բարեպաշտ անձինք ջերմեռանդ ըղձիւք կըփափաքին որ օր յառաջ այս ամենացանկալի և քրիստոնէավայել միաբանութիւնը հաստատուի : Ու սոր վրայօք իւրաքանչիւր կողմը պէտք է որ մտածէ , թէ ո՛րչափ ազգային մեծ բարիք ալ կըյուսայ իւր կարծեացը գործադրութենէն , տարակոյս չկայ թէ միաբանութենէն ծագած բարիքէն աւելի մեծ բարութիւն չկրնար ըլլալ : Դարձեալ իւրաքանչիւր

զինացի է ըստ այսմ մասին , սակայն միշտ Պարսիկ կըմնայ 'ի մասին իւր գործոց անաչառութեան և իւր խօսքերուն խոհականութեանը : Պարծել զարի , ծառայել վեհապետին իւրոյ և պատուել զգլխաւորն իւր , ահա այս է իւր յատուկ սկզբունքը և իւր կեանքը .

Այսպիսի պաշտօնատարներէ օգտակար կերպիւ նպաստեալ , Ֆէրուխ խանը հաղուագիւտ յաջողութեամբ կատարեց զպաշտօնն որ իրեն յանձնուած էր : Նոանց քննելու դքաղաքական մասը այս դեսպանական առաքելութեան , յառաջ բերենք միայն զբարիքը որ պիտի ծագին անորմէ 'ի մասին գիտութեանց և քաղաքակրթութեան : Իբրև գերագոյն անձ մի , Ֆէրուխ խանը իւր վեհապետին համար Պարսից և Եւրոպիոյ գրեթէ ամեն ազգութեանց հետ արդիւնաւոր դաշնակցութիւններ միայն ընելով գոհ չեղաւ ամենևին , այլ իւր հետը կըտանի նաև ցոյցեր և օրինակներ մեքենայից որ կը գործածուին մեր ճարտարութեան մեծ կեդրոնաց գործարաններուն մէջ . նմանապէս կըտանի հետը ելեկտրական հեռագրութեան գործիքներ , երկաթուղւոյ առաջարկութիւններ , գաղղիական ձևով զինուորութեան յատակագիծներ , զանազան ճարտարարուեստից գործաւորներ , գիտունք և գաղղիերէն լեզուի վարժապետներ . բաց յայսցանէ զինուորական ընտիր պաշտօնատարներ , որոնք Սէն-Սիրի կայսերական դպրոցէն ելած են : Աւասիկ քիչ ժամանակի մէջ , Թէհրան կայսերանիստ մայրաքաղաքը իւր պատուարաց մէջ պիտի ընդունի ընտիր գաղթականաց խումբ մը , որ բարենախանձ ոգւով հոգ պիտի տանին ուսմունքը տարածելու և արժանապէս արդիւնաւորելու Շահին տէրութեանը մէջ , այն գործունէութիւնը , այն քաղաքավարութիւնը և այն գաղղիական քաջութիւնը , զորս Պարսիկները յօժարամիտ են աւելի գերագոյն կերպիւ 'ի գործ դնելու :

Արդ Գաղղիան՝ շնորհիւ վստահութեանն զոր Իրանի ծաղկահասակ մեծահոգի վեհապետին արժանաւոր երեսփոխանը ազդեց , չհաշուէր զբացակայութիւնը յուղարկելու համար իւր զաւակները հեռաւոր երկիր մը , վասնզի բացակայութիւնները ընձեռեցան յորմէ հետէ մեր քաղաքակրթութիւնը գուն կըգործէ իրեն հայրենիք ընել զբոլոր տիեզերը :

Այնինչ մեր հայրենակիցներէն շատերը անձնանուէր ոգւով իրենց երկրէն 1500 փարսախ հեռու կերթան , իրենց տաղանդին հարկը տալու համար , վեհափայլ Ֆէրուխ խանը , իւր կողմանէ , կամեցաւ հաստատել 'ի մէջ Պարսկաստանի և Գաղղիոյ , բաց 'ի քաղաքական և առևտրական յարաբերութիւններէ , համակրական կապակցութիւն մը 'ի ձեռն գիտութեան :

Նասրէտտին Շահին դեսպանը , նախ քան զմեկնիլ իւր . Փարիզի երևելի շատ գիտնականաց հրաւէր մը ըրաւ , որ չէր կրնար չընդունուիլ . ուստի գիտնականաց ժողով մը կազմուեցաւ բաղկացեալ 'ի Գաղղիացիներէ և 'ի Պարսիկներէ , որուն գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ թղթակցիլ Թէհրանի բժշկականութեան կայսերական դպրոցին հետ . և մատակարարել անոր օգտակար տեղեկութիւններ և վաւերական գրուածներ , գիրքեր , հարկաւոր գործածութեան գործիքներ , և այլն :

Բաց 'ի Գաղղիացի անդամներէն , որոնք շատ գիտնական և վեհանձնական զգացմանցտէր անձինք են , յիշեալ ժողովը կըպարունակէ նաև իւր մէջը երեք Պարսիկ անդամներ , այսինքն միրզա Ալի-Նակի՝ որ վեհափառ Շահին անձնական ներքին պաշտօնեաներէն մէկն է , և միրզա Մէլքա ու միրզա Հիւսէին : Այս երեքն ևս Փարիզ մնացին և բժշկական ուսմանց կըհետևին , թէպէտև իրենց մայրաքաղաքը իբրև բժիշկ ճանչցուած և ընդունուած են :

Արդ՝ ասոնք ևս արժանաւոր կերպիւ պիտի ներկայացընեն զՊարսկաստանը 'ի Գաղղիա , մինչև մեր հայրենակիցները մեկնեցան 'ի ներկայացընել զԳաղղիան 'ի հայրենիս Հաֆըզ բանաստեղծին և Միրխոնտ պատմագրին :

ԺԻՒԼ-ՏԱՄԻԹ

կողմը եթէ կըկարծէ թէ ազգային կառավարութեան վրայօք իւր գաղափարները 'ի գործ չդրուելով մեծ չարիք պիտի հասնի ազգին, պէտք է որ մտածէ և հաւատայ ըլլայ թէ անմիաբանութենէն և երկպառակութենէն ծագած չարիքը ամենէն մեծ և ամենէն վնասակարներն են:

Կերևի թէ տակաւին որոշեալ չէ Աստուածընտիր Կաթուղիկոսին մեկնելու ժամանակը: Բայց ոմանք կըսեն թէ մօտաւոր գարնան սկիզբը պիտի մեկնի Կոստանդնուպոլսէն, և Օտեսայի ճանապարհաւ չուած Ստաւրոպօլ երթալով օգոստափառ Ռուսաց կայսեր պիտի ներկայանայ, իւր ամենախոնարհ յարգանքը մատուցանելու Նորին Վեհափառութեանը. և յետ այնորիկ պիտի երթայ 'ի սուրբ Էջմիածին ուր հայրապետական սուրբ օծումը պիտի ըլլայ ըստ ծիսի և ըստ սովորութեան Հայաստանեայց Կաթողիկէ ուղղափառ սուրբ եկեղեցւոյ:

Կըհաստատեն նաև թէ գերապատիւ Այվազովսքի Գաբրիէլ վարդապետը Օտեսայէն ուղեկից պիտի ըլլայ Աստուածապատիւ Հայրապետին մինչև 'ի Ստաւրոպօլ և անտի մինչև 'ի սուրբ Էջմիածին. ուր սրբազնասուրբ կաթուղիկոսը սուրբ օծումը ընդունելէ ետև, գլխաւոր մեծաշուք գիտնական վարդապետ ևս եպիսկոպոս պիտի ձեռնադրէ 'ի վերայ կայսերահաստատ իւր երից վիճակաց, այսինքն Պեսարաբիոյ, Նորնախիջևանի և Խրիմի:

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

Կայսերական գերդաստանին անդամոց պարտքերը քննելու համար, օգոստափառ Սուլթանին յատուկ հրամանաւը հաստատեալ ժողովը մեծ գործունէութեամբ և ուշադրութեամբ կըշարունակէ իւր աշխատութիւնները, շաբաթը երկու անգամ կանոնաւորապէս գումարուելով 'ի Թօփխանէն, նախագահութեամբ քարձրապատիւ Ռիզա փաշային:

—Բարձրագոյն Դուռը անդադար խորհրդակցութիւն կըլլայ 'ի մասին նահանգական զանազան կարգադրութեանց, որ 'ի գործ պիտի դրուին տէրութեան ծախքը նուազեցնելու նպատակաւ: Ըսդէն ամէն պաշտօնատարաց թոշակը առայժմ հարիւրին 10 նուազեցաւ: Բայց կը հաստատեն թէ այս կարգադրութիւնը ժամանակի մը համար է, մշտնջենաւոր չէ:

—Ֆիլիպէէն ամսոյս 3էն հասած նամակները խիստ ցաւալի ստորագրութիւն մը կընեն աղետալի վնասուցը, որոց առարկայ եղեր է յիշեալ քաղաքը, Մէրիճէ գետոյն ջրոց առատ յորդութեամբը. Երկու հազարի չափ տուն, մթերանոց և խանութ հիմնայատակ եղեր են հեղեղին կատղութենէն և 1500 գերդաստանէն աւելի առանց բնակարանի անպատսպար կըմնան:

—Վեհափառ Սուլթանին հրամանացը համեմատ, կայսերական փողերանոցը յատուկ մետալ մը կոփուեցաւ, որ իբր վարձատրութիւն կամ քաջալերութիւն պիտի տրուի այնպիսի անձանց որոնք ծովու վրայ վտանգի մէջ գտնուողներուն օգնութեան պիտի հասնին որևիցէ կերպիւ, և վեհանձնական ու ազնւական ընթացք մը պիտի ցուցնեն այսպիսի դժբաղդ պարագայից մէջ:

—Սամոս կղզւոյն պահապան զօրքերէն երկու զինուոր, որ այս ամիս բանտարկուեցան, ըստ որում յիշեալ կղզւոյն մէջ յոյն կնոջ մը վրայ բռնաբարութիւն ընել կուզէին, այս երկու զինուորները կըսեն մէ մօտ օրերս դատապարտուեցան պատերազմի ժողովէն վեց ամիս թիին (քիւրէք) մնալու: Այս վճռոյն գործադրութիւնը Ալի Ճաֆէր էֆէնտի հրամանատարին յանձնուեցաւ:

—Ամսոյս 13ին շաբաթ օրը, վսեմափայլ Լորտ Սթրէթֆորտ տը Րէտգլիֆ, ընկերութեամբ իւր յատուկ պաշտօնատարացը, Տօլմա-Պաղչէի կայսերական պալատը երթալով օգոստափառ Սուլթանին ներկայացաւ, և պարագային յարմար առանձնախօսութիւն մը ընելով, Նորին Վեհափառութեանը մատոյց ինքնագիր նամակը Անգլիոյ օգոստափառ Թագուհւոյն: Վեհափառ կայսրը խիստ մարդասիրութեամբ և արժանաւոր յարգանօք ընկալաւ զՆորին Վսեմութիւնը, որուն վրայ, ինչպէս յայտնի է, մեծ համարում ունի 'ի վաղուց անտի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐՔ:

Զմիւռնիա, 19 Սեպտեմբերի:

Անշարժ ստացուածոց արձանագրութեան մասնաժողովը, որուն տեսուչ է նահանգիս տամարական մեծաշուք Արիֆ էֆէնտին, այս շաբթու 'ի ժողով գումարուելով, նախագահութեամբ մեր բարեխնամ կուսակալ վսեմափայլ Մուստաֆա փաշային, որոշուեցաւ ընդհանուր հաճութեամբ, որպէսզի քաղաքիս բոլոր փողոցաց սալայատակները (տէօշէմէ) շինուին, ապա ջրերը անկէ դուրս չելլեն, և շատ փողոցները լուալեաց ակօս (լաղըմ) շինուին, որպէսզի անմաքուր ջրերը և ուրիշ աղտեղութիւնները չանօնուին և փողոցաց վրայ չմնան ու չհոտին, ինչպէս այժմ, դժբաղդութեամբ, շատ տեղ աղտեղութիւններով և տիղմով լեցուն են: Կառավարութեան այս բարեկարգ հրամանը, մունետիկի միջոցաւ հրատարակուեցաւ ամենուն:

—Անցեալ շաբթու քանի մը գործաւոր երկաթուղւոյն շինութեան վտանգաւոր պատահարացը դժբաղդաբար հանդիպելով, չարաչար վիրաւորեցան. որոնցմէ 1–2 հոգին ալ մեռաւ:

—Բարձեալ անգղիացի անխոհեմ պատանի մը, շոգեկառքը գացած ժամանակը անոր մէջ ցատկել ուզելով, անւոյն (թէքէրլէք) տակ մնաց և մարմինը կտոր կտոր եղաւ:

—Այս շաբթու Ամերիկոյ Միացեալ Նահանգաց պատերազմական շոգեշարժ պաքէ մը հասաւ. որուն հրամանատարը երէկ ընկերութեամբ յիշեալ հասարակապետութեան հիւպատոսին, այցելութեան գնաց վսեմափայլ Մուստաֆա փաշային: Կըսուի թէ այս շոգենաւը քանի մը օրէ ետև Կոստանդնուպոլիս և անկէց Յոպպէ պիտի երթայ:

—Ալէքսանդրիայէն հետևեալ տեղեկութիւնները կուտան մեզ սեպտեմբերի 10 ամսաթուով:

"Եգիպտոսի Անգլիոյ ընդհանուր հիւպատոս մեծարգոյ միստր Գրին, որ Լորտ Էլճինէն եղբայրն է և անոր հետ ուղեկից եղած էր 'ի Չինաստան խորհրդոյ քարտուղարի պաշտօնիւ, անցեալ շաբթու հասաւ Ալէքսանդրիա, իւր հետը բերելով Չինաստանի կայսերէն ստորագրեալ հաշտութեան դաշնագրութիւնը: Միստր Գրին անմիջապէս ճանապարհ ելաւ Լոնտոն երթալու Բէրտօ անուն անգլիական շոգենաւով:

Եգիպտոսի Գաղղիոյ ընդհանուր հիւպատոս մսիէ Սապաթիէ ևս անցեալ շաբթու Թրեստօ շոգենաւով հասաւ Ալէքսանդրիա Փարիզէն գալով: Յայտնի է որ յիշեալ ընդհանուր հիւպատոսը արտորայ կարգի գործակալ կարգեցաւ իւր կառավարութենէն 'ի մասին կարգադրելու զփոխարէնն վնասուց զոր գաղղիացի հպատակները կրեցին Ճէտտայի վերջին կոտորածին մէջ: Այսպէս անգլիական շոգենաւոյն հրամանատար Բիլէն նաւապետին ևս նոյն պաշտօնը յանձնուեցաւ իւր կառավարութենէն, կարգադրելու համար անգղիացի հպատակաց կրած վնասուց փոխարէնը:

Գաղղիացի և Անգլիացի վաճառականաց վնասուց, ընդամէնը մէկտեղ հաշուելով, երկու ու կէս միլիոն թալէռ կըպահանջուի առայժմ, Գաղղիացի Բասթրէ վաճառականը միայն 150 հազար լիռա ոսկիին կըպահանջէ":

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐՔ:

Զմիւռնիա, 19 Սեպտեմբերի:

Մեր նախընթաց թիւէն ետև նշանաւոր փոփոխութիւն մը չեղաւ քաղաքիս առևտրոյն: Ափիոնին այսօրուան գինը՝ 180 ղրուշ է չէքին: Բամպակինը՝ 325 ղրուշ կենդինարը: Ցորենը թէպէտև 248–250ի կըծախուի, սակայն քիչ մը դժուարավաճառ է: Անգլիոյ տեսակ փալամուտը 78–87 ղրուշի կենդինարը կըվաճառի միջին: Վաճառականի ապրանք թուզը 60–180 ղրուշ է կենդինարը ըստ տեսակին: Էլլէծ բուսած ընտիր թուզը 150–240 ղրուշ կարժէ: Սև չամիչը՝ 55–60 ղրուշի կըծախուի կենդինարը: Կարմիր չամիչը՝ 120–180 ղրուշ ըստ տեսակին: Սուլթանիա բուսած անկուտ չամիչին օխան $4^1/_2$–$5^1/_4$ ղրուշ է: Ուրլայի սուլթանիային գինը 215ի որոշուեցաւ կենդինարը, չէրէի սակով:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

Քերականութեան հայերէն լեզուի:

Աշխատասիրեալ պատուելի պարոն Սեթեան Պ. Պօղոս Փափազեան, դասատու 'ի Մեսրոպեան վարժարանի և վարժ ուսուցիչ Ս. Փրկչեան ազգային ճեմարանին, որ 'ի Սկիւտար Կոստանդնուպոլսոյ:

Կըվաճառի 'ի Մեսրոպեան վարժարանն 'ի գին 12 ղրուշ:

ՋԵՐՄԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՌՕՏ

ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ իններորդ համարն է որ հրատարակուեցաւ աշխատասիրութեամբ ուսումնական պայազատ տեառն Գալուստ Կոստանդեան:

Կ. Պոլսոյ մէջ Միրճանը տէր Յ. Մարգարեանին գրատունը կըգտնուի:

Հասարակաց Թանգարանը 3րդ նուիրուած է Աշգէն:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

Սպեղանին Թովմայի Հոլօուէյ:

Որուն առանձնաշնորհութիւն տուեալ է ամեն կառավարութիւններէն. և աշխարհիս բոլոր մասանց մէջ այս սպեղանիին օգտակարութիւնը ծանուցեալ ըլլալով, ամենէն համբաւաւոր բժիշկները սահմանած և պատուիրած են անոր գործածութիւնը:

Հոլօուէյի սպեղանին՝ մինչև ցայսօր ծանուցեալ բոլոր դեղերէն ամենէն սքանչելին է վասն բժշկութեան արտաքին հիւանդութեանց, որ և ըլլայ անոնց պատճառը և ինչ ձևով ալ ներկայանալու ըլլան: Կառավարութիւնները ամէն կողմերէն յատուկ առանձնաշնորհութիւններ կուտան այս դեղոյն, խիստ հռչակաւոր բժիշկները կըգործածեն զայն իրենց խնամոցը յանձնուած հիւանդաց համար, Եւրոպիոյ գլխաւոր հիւանդանոցաց վերատեսուչներն ալ կըգործածեն այս սպեղանին իրենց հիւանդները բժշկելու համար. և հասարակութիւնը կատարելապէս համոզուած ըլլալով անոր դարմանողական ազդեցութեանը վրայ, ուրիշ դեղ չգործածեր մարդոյս մորթոյն վրայ պատահած ախտերը բժշկելու:

Խոց (ուռ) գոյացուցիչ հիւթերը, վէրքերը, խոցերը, կեղքէ (խւյուռ), մէկ խօսքով, ամեն տեսակ մորթային խօթութիւնները, նմանապէս յօդացաւութեան (րիւմաթիսմ) վիտերը կըբժշկուին շուտով և անսխալ կերպիւ այս հռչակելի դեղով, որ խիստ օգտակար խոտերով և բալասաններով շինուած ու խոհեմութեամբ բաղադրեալ է առանց որևիցէ բան մը խառնելու, որ վնասակար ըլլայ նաև ամենէն փափուկ կազմուած ունեցող անձանց:

Ուսումն բժշկական գիտութեան վերաբերեալ ամենէն երևելի անձինքը իրաւամբ գրուցեցին թէ վիրաբուժութիւնը մինչև ցայսօր չգտաւ այնպիսի դեղ մը, որ Հոլօուէյի սպեղանիէն աւելի ազդու ըլլայ իւր ներգործութեանը մէջ, աւելի հաստատուն իւր արդեանցը մէջ, և աւելի անվնաս իւր հետևութեանցը մէջ: Այս բոլոր բարեաց պատճառաւ է որ այս սպեղանին մեծ յարգ ունի, և ահագին քանակութեամբ կըվաճառուի. և եթէ անոր տարեկան վաճառմանց գումարը այս տեղ դնելու ըլլայինք, ստութիւն մը պիտի երևէր: Յիշեալ դեղոյն սպառումը օրըստօրէ կաճի, և անոր հնարօղին այսինքն Հոլօուէյ բժշկին, աշխարհիս ամեն կողմերէն շարունակաբար յուղարկուած խնդիրները (այս սպեղանին ձեռք բերելու համար) կապացուցանեն թէ փորձը կարդարացընէ գնահատումը զոր յիշեալ սպեղանին ստացած է շատ տարիներէ 'ի վեր:

Այս սպեղանին յատկապէս օգտակար է հետևեալ դէպքերու մէջ:

Ուռոյցք: Բաղցկեղ (չիրիբէնչէ): Կտրուածք: Գելումն կամ կծկումն մկանանց կամ ջղաց (սինիր չէքիլմէսի): Կոշտ ոտից (նասըր): Խօթութիւնք մորթոյ: Յօդացաւութիւն: Խաղաւարտ (չպան): Ջրգողութիւն (սըրգա): Նեղաբերան և լայնախոր վէրք (ֆիսթիւլ): Ոտնացաւութիւն (նիգրիս): Սերմնակաթութիւն (պէլ սօվուքլուղու): Քոս: Լեարդի (գառա ճիյէր) հիւանդութիւնք: Խոյլ պարանոցի: Ցաւ պարանոցի: Աֆրոդիտեան ախտք: Դող ցաւագին (թիք տուլուրէօ):

Այս սպեղանին, որ կըշինուի նոյն իսկ հնարօղին անձնական վերակացութեամբը՝ անոր ընդհանուր գործարանաց մէջ, կըծախուի 'ի Լոնտոն Սթրէնտ կոչուած թաղը թիւ 244. և 'ի Նիւ Եօրք Մէյտէն Լէն թաղը թիւ 80. իսկ ուրիշ երկիրները, իւր գործակալաց քով կըգտնուին. որոց անունները հետևեալներն են. Իզմիր՝ Իբրա է Ճիրաիլի. Կ. Պոլիս՝ Ա. Սթամփա և Փ. Տէլլասուտա. Ալէքսանդրիա՝ Փ. Բէրրինի. Խալէպ՝ Կալորտի. Քիոս կղզին՝ Ճ. Սմիբէրմեէչ. Մալթա՝ Լ. Տիւիր. Տրապիզոն՝ Նիկոլա Վալսոյց:

Յիշեալ սպեղանիին տուփերը զանազան մեծութեամբ են և կըվաճառին 9. 22, 33, 88, 176 և 264 ղրուշի իւրաքանչիւրը, և ամեն մէկուն մէջ հայերէն լեզուաւ ծանուցագիր մը կայ, որ այս սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ:

Խմբագիր-տէր լրագրոյս.
Լուկաս Գ. Պալթազարեան:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ